

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra žurnalistiky

KONCEPT MORÁLNÍ PANIKY V MÉDIÍCH
CONCEPT OF MORAL PANICS IN MEDIA

Bakalářská práce

Andrea Slouková

Vedoucí práce: Mgr. Petra Chvojková

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Koncept morální paniky v médiích“ (s počtem znaků 92 864) vypracovala samostatně s použitím odborné literatury a pramenů, které jsou uvedeny na seznamu tvořícího přílohu této práce.

Ve Vyškově dne 09.05. 2011

.....
Andrea Slouková

Děkuji vedoucí práce Mgr. Petře Chvojkové za hodnotné rady a vedení během mé práce. Zejména však chci poděkovat za podporu a motivaci, díky níž tato práce vznikla.

Dále bych chtěla poděkovat za konzultace Mgr. Marku Lapčíkovi, Ph.D. a za ochotu při výběru metody zpracování dané problematiky.

„No emotion, any more than a wave, can long retain its own individual form.“

Henry Ward Beecher (The air I breathe)

Obsah	5
Anotace	6
Klíčová slova	6
1 Úvod	7
1.1 Cíle práce	7
1.2 Konceptualizace tématu	7
1.2.1 Koncept nastolování agendy	7
1.2.2 Konstruktivistická teorie	8
1.3 Struktura práce	9
2 Definice pojmu	12
2.1 Zavedení konceptu	12
2.2 Koncept morální paniky	13
2.3 Aplikace Cohenova konceptu morální paniky s nepokoji v Británii	18
2.4 Kritiky vznesené vůči konceptu	21
3 Koncept morální paniky v literárních pramenech a jeho propojení se základními pojmy	23
3.1 Zrod paniky v různých společenských vrstvách	24
3.1.1 Elitní model	24
3.1.2 Teorie zájmových skupin	26
3.1.3 „Grassroots model“	26
3.1.4 Shrnutí	27
3.2 Morální panika a vymezení základních pojmů	28
3.2.1 Morální panika a média	28
3.2.2 Morální panika a deviance	29
3.2.3 Morální panika a morální podnikatelé	31
3.2.4 Morální panika a křížové výpravy	32
3.2.5 Morální panika a kolektivní chování	32
3.2.6 Shrnutí	34
3.3 Situace, kdy nastala morální panika v historii	34
3.3.1 Hon na čarodějnice	34
3.3.2 Vražda Godfreye	35
3.3.3 Drogy	35
3.3.4 Sex a AIDS	37
3.3.5 Přepadávání na ulici	38
3.3.6 Shrnutí	39
4 Morální panika v českých médiích?	40
4.1 Prasečí chřipka a kritéria výběru témat	40
4.2 Medializace prasečí chřipky v českých denících	41
4.3 Hlavní rysy	42
4.4 Morální panika vs. pseudoudálost	43
4.5 Shrnutí	45
5 Závěr	46
Použitá literatura	47

Anotace

Tato bakalářská práce v sobě shrnuje základní pojmy spojené s morální panikou. V jednotlivých kapitolách jsou rozdělena témata od definování konceptu morální paniky, jeho aplikace a historie, až po propojení se základními pojmy společnosti. Teorie morální paniky je zde také vztáhnuta ke konstruktivistickému paradigmatu a reprezentace morální paniky v médiích je nahlížena skrze základní studii Stanleyho Cohena.

Annotation

This bachelor thesis carries with it the basic conceptions associated with moral panic. The main topics are divided into three chapters and comprehended defining the concept of moral panic, its applications and history, until its linking up with the basic conceptions of society. The theory of moral panic is also reached for constructivism paradigm and representation of moral panic in media is perceived by a baseline study of Stanley Cohen.

Klíčová slova

Morální panika – konstruktivismus – nastolování témat – lidový d'ábel – média – deviance – kolektivní chování – pseudoudálost

Keywords

Moral panic – constructivism – agenda-setting – folk devil – media – deviance – collective behavior – pseudo-event

1 Úvod

1.1 Cíle práce

Tato bakalářská práce se bude zabývat morální panikou ve světovém i domácím kontextu. Cílem práce je prostudovat všechny dostupné zdroje a zpracovat je formou rešeršní práce, hlavní důraz bude kladen zejména na pojetí konceptu morální paniky a jeho propojení s prvky společnosti.

Jelikož jde o rešeršní práci, snažili jsme se prostudovat všechny příslušné, zejména dostupné zdroje a to jak zahraniční, tak i české. Práce je založena na sociálně-konstruktivistickém paradigmatu (viz níže kapitola „Konstruktivistická teorie“), v jehož centru stojí teorie morální paniky, která je ustavena v práci Stanleyho Cohena *Folk Devils and Moral Panics* (Cohen 2002). Pojem morální panika je zde chápán jako vyvolaný stav veřejného znepokojení nad jistými jevy prostřednictvím masmédií. Toto znepokojení je často daleko vyšší, než by odpovídalo skutečnému nebezpečí. (McNair 2004: 56)

1.2 Konceptualizace tématu

1.2.1 Koncept nastolování agendy

Prostřednictvím masových médií publikum přijímá jen určitou část reality, která je odvislá od toho, jaká témata jsou podle médií hodna být zveřejněna. Na zpracování tématu má vliv tzv. určování (nastolování) témat. Jde o důležitý faktor pro výslednou podobu zpráv.

Koncept nastolování agendy předpokládá, že „*média vybírají do svých obsahů určitá témata, kterým věnují různě velký prostor v různých časových bodech, a míra, do jaké se tématům věnují, následně ovlivňuje vnímání důležitosti těchto témat konečnými příjemci. Často bývá jako základní uváděna Cohenova teze tvrdící, že „média mají schopnost určovat, o čem budeme přemýšlet“.* (Trampota 2010: 242)

Nastolování agendy je modelem procesu prosazování určitých témat do veřejného diskursu a současné vylučování určitých témat z tohoto diskursu. Jde o důležitý faktor, který ovlivňuje informování o zprávách z dění u nás a ve světě. Díky tomu, že média nastolují určité události, ovlivňují zároveň jejich pořadí důležitosti či rozsah.

V návaznosti tak recipienti vnímají jen ty události, která média zvolí za dostatečně důležité, protože média nevěnují pozornost všem událostem, které se ve světě dějí. Média vybírají události tak, aby uspokojila potřeby příjemců sdělení. Kritériem výběru tedy není jen důležitost. Tím je vytvořen výsledný mediální obraz události. Tento obraz následně ovlivňuje, o kterých tématech budou příjemci sdělení uvažovat a jak o nich budou přemýšlet. V případě konceptu morální paniky v médiích je nutné zmínit, že důležitým momentem pro rozhodování o tom, co se v médiích objeví či nikoliv, není subjektivní hodnocení samotných zpráv, ale tlak, který je vyvíjen, aby se do médií dané informace o událostech dostaly. Tento model komunikace zpochybňuje absolutní nezávislost komunikátora na zdroji a tím i ideál svobodného tisku. (Reifová 2004: 70)

Agenda-setting v průběhu morální paniky hraje ve skutečnosti nejvýznamnější roli. Média zaměřují svoji pozornost na problémy a rámuji je takovým způsobem, aby byla veřejnost o tomto problému informována s emocionálním významem. Mezi nejvýraznější funkce masových médií v tomto ohledu patří zaměření na hrozbu, generování poplachu, znepokojení a zaměření pozornosti na „folk devils“¹. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 90)

„Teorie nastolování témat propůjčuje žurnalistice důležitou funkci hlídaciho psa ve službách veřejnosti.“ Hlavním úkolem novinářů je tedy podle tohoto varovat společnost před vzniklými nebezpečími (McNair 2004: 56). *„Naše znepokojení nad světem nesouvisí ani tak s tím, co se děje, jako s tím, co nám o tom říkají novináři.“* (McNair 2004: 54)

1.2.2 Konstruktivistická teorie

Základní podstatou konstruktivismu je přesvědčení, že realita je konstruována lidskou interakcí². Jinak řečeno, jedná se o sociální konstrukci vytvářenou a udržovanou prostřednictvím členů společnosti. Konstruktivismus se tak zabývá především vztahem mezi jedincem a strukturou společnosti, přičemž oba považuje za rovnocenné složky, které jsou v neustálé spojitosti a navzájem se ovlivňují. *„Společnost je výtvořem člověka.*

¹ Bakerův Slovník kulturních studií překládá tento pojem jako „lidoví ďáblové“. (Barker 2006: 123) Jelikož však práce vychází z Cohenaova pojetí morální paniky, rozhodli jsme se používat jeho původní (nepřeložený) termín „folk devil“.

² *„Lidé společně vytvářejí lidské prostředí se všemi jeho sociálně-kulturními a psychologickými formacemi.“* (Berger, Luckmann 1999: 54)

Společnost je objektivní realitou. Člověk je výtvořem společnosti.“ (Berger, Luckmann 1999: 64)

Jak uvádějí Goode a Ben-Yehuda (2009: 159), koncept morální paniky spadá do kontextuálního konstruktivismu³. „*Objektivní rozměr nedefinuje sociální problém a ani striktně neurčuje subjektivní obavy. Lidé se stávají znepokojenými objektivně triviálními stavy, nebo stavy, které neexistují a zůstávají lhostejné, co se týká objektivně závažných stavů.*“

Je důležité si uvědomit, že na studium morální paniky lze pohlížet ze dvou odlišných přístupů. Podle prvního je morální panika jedna z forem kolektivního chování tzv. nátlakových skupin. Oproti tomu druhý přístup zastává názor, že morální panika je důsledkem státního autoritářství v průběhu krize kapitalismu. Tento odlišný pohled na koncept je umocněn i geografickým rozdělením – první pohled zastávají zejména američtí sociologové (Goode a Ben-Yehuda), zatímco druhý je reprezentován britskými sociology⁴. (Volek 2000: 101)

1.3 Struktura práce

Práce se bude členit do třech základních kapitol (mimo úvod a závěr), které jsou rozvíjeny na základě znalostí příslušných literárních pramenů. V následující kapitole bude vymezen koncept morální paniky, to znamená jeho zavedení, definování, první teoretické použití a zmíněny budou též kritiky vznesené vůči konceptu. Jelikož jde o komentovanou (kritickou) rešerši, budeme se v dalších kapitolách zabývat přehledem relevantních publikací a zhodnocením jejich obsahu týkajícího se naší problematiky, tedy morální paniky.

Následující kapitola se bude zabývat definicí konceptu morální paniky. Bude uvedena nejen definice, ale také zavedení konceptu v kontextu doby a zejména jeho aplikace. V rámci této kapitoly budou také zmíněny kritiky vznesené vůči konceptu a pojetí

³ Oproti tomu ještě existuje striktní konstruktivismus, podle kterého morální panika neexistuje. Ve skutečnosti nemůže existovat, protože objektivní rozměr nelze určit, a proto nelze použít kritérium disproporcionality. V důsledku toho, pokud máme zájem o morální paniku, nemůžeme k ní přistupovat z hlediska striktního konstruktivismu. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 158)

⁴ Zejména birminghamská škola v čele se Stuartem Hallem.

morální paniky. Na to navážeme kapitolou „Koncept morální paniky v literárních pramenech a jeho propojení se základními pojmy“. Zde budeme věnovat pozornost zejména teoriím, které vysvětlují vznik morálních panik v jednotlivých vrstvách společnosti. Mimo jiné zde budeme klást i důraz na konstrukci morální paniky v různých odvětvích lidského života v různých dobách – půjde o jakýsi historický náhled na morální paniku v historii (čarodějnice, drogy, sex na plátně aj.).

Prostor v této práci věnujeme i morální panice v českých médiích, respektive tomu, zda proběhla v českých médiích morální panika ve spojení s prasečí chřipkou.

Pro potřeby rešerše jsme se snažili prostudovat relevantní odbornou literaturu, která danou problematiku reflektuje, a to v takové míře, abychom mohli vytvořit komplexní obraz morální paniky. Primárním typem dokumentu pro naši rešerši je zahraniční odborná literatura, která se zabývá konceptem morální paniky (Stanley Cohen⁵, Kenneth Thompson⁶, Erich Goode a Nachman Ben-Yehuda⁷, David Lemmings a Claire Walker⁸), nebudou však opomenuty ani české studie a odborné články (Renáta Sedláková⁹, Jaromír Volek¹⁰, Milan Šveřepa¹¹), což znamená, že využijeme jak zdroje primární, tak sekundární. Důraz je přitom kladen na koncept morální paniky podle Stanleyho Cohena (Cohen, 2002), který je považován za „otce“ morální paniky (*Folk Devils and Moral Panic: The Creation of the Mods and Rockers*). Dále se práce opírá o *Morální paniku* Kennetha Thompsona (Thompson 1998). Jde o přehodnocení možností morálních panik jako symptomů vývojových trendů. Využity jsou i *Morální panika: Sociální konstrukce deviance autorů* Ericha Goodeho a Nachmana Ben-Yehudy (Goode, Ben-Yehuda 2009), jejíž hlavní přínos spočívá v otázce, odkud vznikají morální paniky, a *Morální panika, média a zákon v raně moderní Anglii* Davida Lemingse a Claireho Walkera (Lemings, Walker 2009).

⁵ Cohen 2002

⁶ Thompson 1998

⁷ Goode a Ben-Yehuda 2009

⁸ Lemmings a Walker 2009

⁹ Sedláková 2009

¹⁰ Volek 2000

¹¹ Šveřepa 2005

Svoji roli sehrávají v práci i české studie. Budeme reflektovat studie sociologa Jaromíra Volka s názvem *Konstrukce morální paniky a sociální exkluze* (Volek 2000). Zejména pro potřeby kapitoly zabývající se morální panikou v českých médiích je využita analytická studie socioložky Renáty Sedlákové s názvem *Prasečí chřipka jako příklad panické pseudoudálosti*¹² (Sedláková 2009). Námi vybraný počet zdrojů považuji za optimální, nehrozí nám ani nedostatečné pokrytí problematiky nebo naopak zahlcení desítkami zdrojů, tím pádem i příliš široké uchopení tématu, na které nemáme dost prostoru.

„Existuje několik různých teorií nastolování agendy, tj. způsobu, jímž média vybírají a předkládají témata, o nichž budou ve svém zpravodajství referovat. Jednou z nich je tzv. teorie morální paniky.“ (Šveřepa 2005: 115)

Označení „morální panika“ se používá při tvrzení, jestliže jde o ohrožení něčeho, co má zásadní význam pro společnost. Hlavním důvodem pro toto označení je snaha ukázat, že jde o hrozbu pro sociální pořádek nebo pro jeho části, nikoliv tedy něco hmatatelného jako jsou ekonomické nebo vzdělávací problémy. (Thompson 1998: 8)

„... k mediálně vyvolanému zděšení je vždy nutno přistupovat s nedůvěrou vyváženou vědomím, že pravidla vytváření zpráv a touha mít dobrý příběh vedou k upřednostnění dramatických a působivých událostí před spleťtými a bezvýraznými – to vše často na úkor informační přesnosti.“ (McNair 2004: 60)

¹² Studie vydaná v rámci revue Kultura–médiá–komunikace. Jedná se o „mezioborové periodikum, které se zaměřuje na publikování původních textů z oblasti kulturních, mediálních a komunikačních studií.“ (<http://upmedia.cz/centrum/o-ckmks/revue-k-m-k/>)

2 Definice pojmu

2.1 Zavedení konceptu

Termín morální panika označuje sociální reakci hromadného znepokojení založenou na dojmu, že určitá osoba, stav či skupina osob představuje hrozbu pro společnost.¹³ Koncept morální paniky je přínosný díky rozšíření vědeckého chápání sociálních procesů a změn v naší společnosti. Integruje v sobě prvky z nesourodých oblastí, jako jsou deviace, kriminalita, kolektivní chování, sociální problémy a v neposlední řadě sociální hnutí. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 28)

Tento sociální fenomén jako první popsal a zavedl do analýzy médií na začátku sedmdesátých let (1972) britský sociolog Stanley Cohen.¹⁴ (Volek 2000: 99) ve své práci s názvem *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. Jde o významný koncept zejména z hlediska vzájemného působení mezi silami sociální reakce a kontroly, masovými médii a některými formami deviantní činnosti. (O'Sullivan 1994: 186)

„Společnosti se zdají být subjekty, které jsou náchylné k morálním panikám. Stav, epizoda, osoba nebo skupina osob je definována jako hrozba pro společenské hodnoty a zájmy; její podstata je prezentována stylizovaným a stereotypním způsobem prostřednictvím masových médií; morální barikády jsou obsazeny editory, biskupy, politiky a dalšími správně-smýšlejícími lidmi, kteří vyslovují svoje diagnózy a řešení; způsoby zvládnutí jsou rozvíjeny nebo (častěji) se uchylují; stav pak zmizí, ponoří se, nebo se zhorší a stane se více viditelným. Někdy je předmětem paniky něco zcela nového, jindy zase něco, co dlouhou dobu existovalo, ale najednou se objevilo na výsluní. Někdy panika přejde a je zapomenuta s výjimkou folklóru a kolektivní paměti, jindy má vážné a dlouhotrvající účinky a může vyvolat změny jako například ty v právní nebo sociální politice nebo dokonce ve způsobu, jakým společnost chápe sebe sama.“ (Cohen 2002: 9)

¹³ Přesná definice podle Cohena (2002: 28): *„Stav, epizoda, osoba nebo skupina osob je definována jako ohrožení společenských zájmů a hodnot.“*

¹⁴ Typické rysy popsal ve své studii *Folk Devils and Moral Panics*, kde zachytil reakci médií, veřejnosti a jiných společenských institucí uplatňujících kontrolní funkci v souvislosti s nepokoji mladých Britů.

Co se týče práce Stanleyho Cohena, je nutné zdůraznit, že se nechal do značné míry inspirovat americkými sociology a sociologickými studii¹⁵. „*Dvojznačný obraz kultury mladých jako dvojitý symbol „zámožné konzumní společnosti“ a hrozba mravní disciplíny a kázně [...].*“ Na mládež bylo v tomto smyslu nahlíženo skrze závist a zášť, zejména ve společenském životě – což se týkalo nahrazením starých výrobních vztahů volným časem a konzumerismem; a dále bylo na mládež pohlíženo jako na deviantní, která představovala obraz mladých chuligánů a výtržníků, kterým se zalíbilo napadání, bití a olupování mužů a žen. (Thompson 1998: 46)

Ještě je třeba zmínit, že dané problematice se ještě před Cohenem dotkl Yock Young (1971)¹⁶, a to ve studii zabývající se tzv. spirálovým efektem, který je výsledkem interakce mezi médii, veřejným míněním, zájmovými skupinami a politiky, jejichž vzájemným prolnutím vzniká fenomén morální paniky. (Volek 2000: 100)

2.2 Koncept morální paniky

Morální panika podle výše zmíněného sociologa znamená, že to, na co se média zaměří, bývá prezentováno přemrštěně, a tak je nadhodnocována důležitost určitého tématu. Morální panika je stav veřejného znepokojení nad jistými jevy, které jsou vyvolané sdělovacími prostředky. Dané problematice bývá dáván větší prostor ve srovnání s jinými, vážnějšími problémy. Znepokojení a obavy jsou tudíž daleko vyšší, než by odpovídalo skutečné nebezpečnosti, což znamená, že společenská reakce je nepřiměřená skutečné závažnosti události, stavu nebo jevu.

Významnou roli hrají zejména hromadné sdělovací prostředky, které poskytují a udržují hrozbu ve veřejném povědomí a v postojích vůči danému sociálnímu jevu, osobě nebo skupinám osob. Hrozba, kterou zlo představuje, je pocíťována jako reprezentace krize pro společnost, což znamená, že něco musí být uděláno a to něco musí být učiněno ihned. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 35)

¹⁵ Z amerických sociologických teorií převzal Stanley Cohen teorii o deviaci a kolektivním chování. (Thompson 1998: 133)

¹⁶ Nejprve publikoval referenci na morální paniku britský sociolog Jock Young v roce 1971, kde rozebírá veřejný zájem o statistiky týkající se očividně alarmujícího nárůstu užívání drog. Všiml si toho, že morální pohoršení plyne z užívání drog ve vytvářených drogových skupinách policejními odděleními, které produkuje zvýšené zatýkání drogově závislých. (Thompson 1998: 6)

Cohen definuje morální paniku již na počátku 60. let, kdy přivedl termín do všeobecného podvědomí a užívání nejen v oblasti sociologie, ale také mediálních studií. *„Morální panika je druh postoje nebo reakce společnosti vůči určitým společenským skupinám nebo sub-kulturám, které jsou založeny na myšlenkách a přesvědčeních, že tyto skupiny jsou pro společnost velmi nebezpečné.“* (Cohen 2002: 26) Cohen zároveň upozorňuje, že morální panika není nic neobvyklého a nebezpečného.¹⁷

„Morální panika je koncept, který osvětluje proces interakce mezi silami řádu a kontroly, masovými médii a konkrétními projevy deviantního chování.“ V jejich rámci jsou členové společnosti morálně citlivě v důsledku zpochybnění nebo ohrožení obecně uznaných hodnot. (Volek 2000: 111) Morální panika se obecně týká obav z narušení či změny sociálního, politického nebo kulturního řádu. Takový druh ohrožujícího chování je označen jako asociální a následně společnost hledá mechanismy, kterými by bylo možné podobné situace eliminovat. Morální panika je *„relativně spontánní, neinstitucionální, kolektivní jednání, které se objevuje v situacích, kdy dominantní společenský řád neposkytuje jasnou odpověď na otázku, jak řešit daný sociální problém.“* Pokud je v daném sociálním kontextu narušen status quo, dochází k dramatizaci daného problému a stoupající nejistota je řešena konfrontacemi mezi oficiálními představiteli a těmi, kteří byli označeni za deviantní. (Volek 2000: 100)

Slovník kulturních studií definuje morální paniku jako *„sociální proces, kdy média poukazují na kulturně vymezenou skupinu a označují její chování jako problematické se sklonem k opakování.“* (Barker 2006: 123)

V mechanismu konstrukce morální paniky jako jedné z forem sociálního jednání, které vede k „nálepkování“, hrají masová média významnou roli. (Volek 2000: 99) Jak jsme viděli v Cohenově studii zabývající se morální panikou, masová média poskytují *„hlavní zdroj informací o normativních formách společnosti [...] a o hranicích, za které by se člověk neměl vydávat a o podobách, které na sebe může vzít ďábel“*. (Thompson: 1998: 71, cit. Cohen 1972: 17) Masmédia jsou zodpovědná za výběr deviantních skupin, tvoření „folk devil“ a také za vzbuzování panik. Vznik morálních

¹⁷ Zejména masová média a jiné instituce, které jsou přímo propojeny s veřejností a jejími názory, vytvářejí morální paniky ve společnosti.

panik má blízko k výše zmíněnému „nálepkování“, v průběhu kterého jsou jednotlivci nebo skupiny lidí označeni jako deviantní, aniž by měli možnost se obhájit.

Při panice není žurnalistika (a média jako taková) jen spouštěcí silou, ale taktéž ohniskem a katalyzátorem společenského jednání (McNair 2004: 59). Média informují o jisté události a vyhodnotí ji jako společensky významnou otázku. Je však nutné upozornit, že nejen média reagují na stav či událost neadekvátně a přehnaně. Přeexponovaně jednají i další aktéři, mezi které patří represivní složky, politici a různé nezávislé skupiny. (Volek 2000: 100)

„Poté, co se členové společnosti a kultury stanou morálně citlivými na výzvy a hrozby na jimi uznávané hodnoty a způsoby života, budou aktivity (jevy, skupiny osob či jednotlivci) definovány jako deviantní.“ (O'Sullivan 1994: 186) Existuje však tendence, označovat za deviantní i chování, stavy či jevy, které jsou v běžné praxi opomíjeny, což zvyšuje citlivost a vede k rychlé identifikaci nepřítele. (Volek 2000: 100)

Jak připomíná Volek (2000: 100), morální panika je časově omezená. Přichází náhle, rychle vzplane, ale nemívá dlouhého trvání a zanikne. Její přechodnost je typickým znakem. *„Morální paniky nejsou přechodnými módami bez jakýchkoliv důsledků. Dokonce i ty paniky, které nemají viditelné institucionální účinky, často zanechávají neformální dědictví a mají vliv na postoje následujících generací.“* Jde tedy spíše o dlouhodobější proces než o časově omezenou událost (Volek 2000: 112)

Forma morální paniky, nebo spíše řečeno proces konstrukce morální paniky, má tři základní úrovně. (O'Sullivan 1994: 187)

(1) Vznik a výskyt události, která se projevuje dramatickým mediálním pokrytím, uvádí do pohybu intenzivní zaměření médií na tuto událost. Ta je organizována tak, aby identifikovala případné následné události, které mohou být kódované jako podobné. *„Primární zájem se soustřeďuje na chování konkrétních jedinců i skupin a jeho důsledky ve vztahu ke zbytku společnosti.“* (Volek 2000: 111)

(2) V návaznosti na počáteční událost začínají média vnímat událost v širším společenském kontextu, definují ji jako zvyšující se a stávající se hnací silou pro veřejnou debatu, obavy, vztek a zvýšenou citlivost. *„Dochází k zesílení odporu vůči jednotlivcům nebo skupinám, kteří byli označeni za nepřátele řádu a zákonnosti. Výsledkem*

je stereotypizace těchto jedinců nebo skupin jako deviantů [...].“ (Volek 2000: 111) Prvotní událost tvoří jen „špičku ledovce“ a jejím opakováním v médiích (zejména ve formě zpráv) dochází ke zvětšení naléhavosti a závažnosti události. (3) V poslední fázi dochází k uplatnění sociálních kontrolních mechanismů, jako jsou zákonodárné a správní sankce. *„Morální paniky tak můžeme chápat jako sociálně kompenzační mechanismy obecně silícího pocitu bazální nejistoty. Jsou tedy iniciovány obavami z narušení sociálního, politického nebo kulturního statu quo. [...] Morální paniky jsou tak do jisté míry vyjádřením dominantní ideologie v morálních pojmech.“ (Volek 2000: 111)*

V návaznosti na výše zmíněné má morální panika podle Thompsona (1998: 8) pět stupňů: (1) někdo nebo něco je definováno jako hrozba pro hodnoty společnosti nebo její zájmy; (2) tato hrozba je líčena prostřednictvím médií; (3) rychlý nárůst veřejného zájmu v důsledku hrozby (předpokládané hrozby); (4) reakce autoritativních orgánů nebo tvůrců názorů (opinion-makers); (5) panika buď ustoupí, nebo má za následek sociální změny.

Morální paniku v tomto smyslu charakterizuje pět klíčových prvků (kritérií): zájem, nepřátelství, konsensus, disproporce a nestálost. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 37-43)

Zájem je definován tak, že musí být zvýšena úroveň znepokojení nad chováním určité skupiny. Tato obava by se měla projevit prostřednictvím veřejného mínění, mediální pozornosti.

Dále musí být zvýšena hladina nepřátelství vůči jednotlivci nebo skupině, která vyvolala toto chování. Takoví jednotlivci nebo členové skupin jsou označeni za nepřátele společnosti, jejich chování je považováno za škodlivé, ohrožující společenské hodnoty a zájmy. Z toho vyplývá, že je třeba nejen identifikovat stav nebo událost jako ohrožující, ale musí být i jasně identifikováni jednotlivci nebo skupiny, které jsou za vzniklou hrozbu zodpovědní.

Musí také existovat určitá minimální míra shody na tom, že je hrozba reálná a že je způsobena proviněním jednotlivců nebo členů a jejich chováním. Morální panika je otázkou míry, vyskytuje se v různých velikostech. Některé morální paniky se uchytí u většiny členů společnosti, jiné vytvoří obavy pouze u některých segmentů společnosti.

Pokud je veřejný zájem větší než to, co je vhodné (neodpovídá přímé úměře poškození, hrozbě), mluvíme o disproporcionalitě. Veřejný zájem nad hrozbou je nad rámec

realistického hodnocení. Nepřiměřenost je v morálních panikách vyjádřena v šíření čísel a údajů, které jsou většinou zveličeny. Disproporcionalitu charakterizuje pět základních ukazatelů: (1) přehnané číselné údaje (v rámci rozsahu problému jsou číselné údaje silně přehnané), (2) vyrobené údaje (hrozba, které se společnost obává, je neexistující), (3) vynalezení a uvěření škodám a zlu (příběhy o hrozbě a zlu, které jsou neexistující, ale je jim uvěřeno), (4) jiné škodlivé stavy (pozornost věnovaná danému jevu, problému je mnohem větší než pozornost, kterou upíráme na jiné hrozby a jevy), (5) změny v čase (důraz je kladen na jednu událost nebo jev v čase, nikoliv na předchozí nebo pozdější události). (Goode, Ben-Yehuda 2009: 45-6)

Posledním charakteristickým rysem morálních panik je nestálost¹⁸. Morální paniky jsou těkavé, prchavé, nastávají poměrně náhle a stejně tak náhle i ustupují. V tomto ohledu jsou morální paniky podobné módě – nejsou udržitelné po delší časový úsek.

Jedním z rysů morálních panik je i to, že leží na rozhraní čtyř území (teritorií): deviace, sociální problémy, kolektivní chování a sociální hnutí. (1) Teritorium okupované deviací vysvětluje morální část morálních panik: chování považováno za nemorální pravděpodobněji vytvoří veřejné znepokojení a strach než v případě tradičního, konvenčního chování. (2) Teritorium, které obsazují sociální problémy, vysvětluje veřejnou část týkající se morálních panik: když si je velká část veřejnosti vědoma daného stavu a je jím dotčena, bez ohledu na jeho objektivní stav, sociologicky, musí být považován za sociální problém – a panika určitě představuje zvýšenou formu informovanosti a zájmu. (3) Teritorium, které obsazuje kolektivní chování, odpovídá volatilitě morální paniky: skutečnost, že podobně jako módní výstřelky, nastává morální panika náhle a obvykle nečekaně, a stejně jako v módě rychle mizí a ustupují – nebo ztrácí svoji kvalitu v procesu stávání se institucionalizovanými. (4) Teritorium obsazené sociálními hnutími vysvětluje otázku organizace a mobilizace příslušných segmentů populace k zaměření a změnění určité společenské podmínky, stavu. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 48)

¹⁸ Goode a Ben-Yehuda (2009: 42) poznamenávají, že pokud je daná obava nebo strach trvalý – konstantní prvek společnosti, čímž postrádá prvek nestálosti, nejde tudíž podle tohoto kritéria o morální paniku.

2.3 Aplikace Cohena konceptu morální paniky s nepokoji v Británii

Poprvé byl pojem zaveden v kontextu nepokojů na Velikonoce roku 1964 v Británii¹⁹, přesněji v přímořském letovisku Clacton. Pro Cohena byla na jednu stranu celá situace týkající se revoltující mládeže znepokojující, ale na druhou stranu i zajímavá. Sám Cohen popisuje situaci následovně: „*Velikonoce roku 1964 byly horší než obvykle. Bylo chladno a vlhko, a ve skutečnosti byla velikonoční neděle nejchladnější za posledních 80 let. Obchodníci a stánkaři byli podrážděni nedostatkem obchodů a mladí lidé byli znuděni a podrážděni rozdmýcháním fám vlastníků kavárny a barmany, kteří odmítli obsloužit některé z nich. Několik skupin se začalo prát na chodnicích a házeli na sebe kameny. Frakce Mods a Rockers – sekce původně založené na oblečení a životním stylu, později utuženy, ale v té době ne zcela usazené, se začaly separovat. Ti na kolech a skútrech jezdili nahoru a dolů, okna byla rozbitá, některé plážové domky byly rozbořené a jeden chlapec vystřelil ze startovní pistole do vzduchu. Obrovské houfy lidí se nahrnuly do ulic, hluk, každý byl podrážděný a akce policie – nepřipravených a trpících nedostatkem pracovníků – měl svůj účinek – dva dny odporu, despotie a něčeho děsivého.*“ (Cohen 2002: 12)

Koncept morální paniky aplikoval Cohen na britskou společnost konce 50. a počátku 60. let. Analyzoval ideologii i chování jednotlivých skupin a zaměřil se také na roli masových médií ve zvyšování konfliktu mezi těmito skupinami.

V „mediálním záznamu“ této události média použila tři motivy: přehánění a zkreslení, predikce, znázornění (symbolizace).

Přeháněna byla závažnost události především z důvodu, který spočíval v přehánění a zkreslení počtu účastníků nepokojů, důsledků poškození a zejména výše škody. Dalším typickým rysem byly senzační titulky, melodramatická slovní zásoba (slovní fráze jako například vzpoura, obležení, zbití města, křičící dav aj.) a v neposlední řadě záměrné zvyšování těchto prvků v příběhu (Thompson 1998: 33). Z toho jasně vyplývá, že média učinila z ne příliš závažné, téměř až marginální události senzaci na první stránky. Cohen zavedl termín morální panika jako prostředek, který charakterizuje reakci médií,

¹⁹ Pojem je zaveden v souvislosti s teorií deviance a zkoumáním subkultur mládeže.

veřejnosti a zástupců společenské kontroly na mladistvé nepokoje (Goode, Ben-Yehuda 2009: 22). Hlavním problémem byla nepřiměřená reakce většiny společnosti na nepodstatnou událost. Závažnost události byla přehnaná a zkreslená, falešné příběhy byly prezentovány jako pravdivé a v neposlední řadě nepotvrzené domněnky byly brány jako důkazy o zvěrstvech (Goode, Ben-Yehuda 2009: 22, cit. Cohen 1972: 31). Události nebyly samy o sobě tak důležité jako to, co měly reprezentovat (Goode, Ben-Yehuda 2009: 25). Klíčovou roli zde hraje mediální prezentace (viz výše).

I odhad budoucího průběhu, jak se zmiňuje Volek (2000: 108), hraje roli v mediálním záznamu, který se řídí heslem „a bude hůř“. Tato logika má za následek vyvolat dojem, že to nejhorší se teprve stane. „*Zpravodajská média tak posilují očekávání dramatičnosti následujících událostí a přitahují zájem publika.*“ Prostřednictvím prognóz týkajících se příštího vývoje událostí mají média vliv na veřejnost a to v podobě zvyšování jejich obav o budoucí stav společnosti.

V neposlední řadě používají média symbolizaci, v jejímž důsledku dochází k zdůraznění některých klíčových znaků a odlišností deviantů či jejich chování, které považuje společnost za deviantní. Toto zdůraznění určitých symbolů v sobě často nese pejorativní zabarvení, čímž na sebe strhá pozornost a vykazuje odlišnost a nepřijatelnost tohoto chování nebo jedinců. (Volek 2000: 108)

Cohen založil morální paniku týkající se nepokojů mladých v Clactonu na reakci pěti segmentů společnosti. (1) Tisk věnoval události přehnanou pozornost, nadhodnotil ji a tudíž rvačky a menší projevy vandalismu dostaly v médiích mnohem větší prostor, než byl jejich opravdový význam a dopad na společnost.²⁰ (2) Veřejnost a veřejný zájem byl dotčen médii na citlivou strunu. Pro spuštění morální paniky musí na straně veřejnosti

²⁰ Události byly prostřednictvím příběhů zkreslovány, byly opakovány zjevně nepravdivé informace a tvrzení, kterým však veřejnost uvěřila. „*Ale protože příběhy potvrdily některé veřejné obrazy událostí a jejich pachatelů, byly takto opakovány a uvěřilo se jim. Přestože tvoření mýtů charakterizuje všechny společnosti v každém okamžiku, v době morální paniky byl tento proces obzvláště rychlý a danému mýtu se věřilo i navzdory relativně nízkému počtu důkazů.*“ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 24) Nadhodnoceny byly nejen škody způsobené mladými lidmi na majetku ve městě, ale dokonce informace o účastnících byly zkreslené. Články informovaly o „invazi z Londýna“, ale ve skutečnosti byli mladí buď přímo z Clactonu nebo z blízkého okolí.

existovat skrytý potenciál k začátku reakce na daný stav, jev či událost.²¹ (3) Zástupci sociální kontroly měli pocit, že „nová situace potřebuje nové nápravné prostředky.“²² (4) Zákodárci a politici vydávali v tisku prohlášení týkající se přísnějších trestů pro mládež páchající trestné činy. Dokonce padla i zmínka o návratu k tělesným trestům za výtržnictví, po kterých někteří z politiků a zákonodárců volali. (5) Jednající skupiny vznikly za účelem vyrovnání se s nově existujícími hrozbami. Za jejich vůdce bývají považováni „morální podnikatelé“, kteří se domnívají, že stávající nápravná opatření jsou nedostatečná. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 23 – 26; Cohen 2002: 120-140)

Reakce na porušení řádu v průběhu morálních panik má tři kroky. Uplatnění kontrolního tlaku prostřednictvím represivních orgánů a vykonavatelů moci; dále zarámování situace jako krizové a označení potenciálních obětí, a také se objevují výzvy k posílení kontroly; a nakonec návrhy na nové metody uplatňování sociální kontroly. (Volek 2000: 104)

Důležité je i to, že podle Cohena mají morální paniky a přírodní katastrofy podobný průběh. Cohen přirovnává morální paniku ke katastrofě v tom smyslu, že účastníci vnímají hrozby a přijímají opatření k boji proti němu, a často o tom přinášejí fámy nebo masové deziluze (Goode, Ben-Yehuda 2009: 33). Stejně jako při katastrofách existují i v morální panice předpověď blížící se zkázy, předběžné varování, přecitlivělost na podněty, mechanismy zvládání problému, často přehnané reakce, pověsti spekulující o tom, co se dělo nebo co se bude dít, falešný poplach a někdy i masová deziluze (Goode, Ben-Yehuda 2009: 27). Cohen tvrdí (Goode, Ben-Yehuda 2009: 28), že jsme schopni najít paralely mezi chováním v případě morálního ohrožení a chováním v průběhu katastrofy. Průběh jednotlivých procesů však není totožný. Najdeme zde odlišnosti jako například skutečnost, že v případě katastrofy lidé od vnímané hrozby prchají, zatímco při morální panice není ohrožení fyzické a jedinci jsou fascinováni tím, co se děje a „*tíhnou k události nebo jevu téměř jako můra k elektrické lampě.*“ Je třeba upozornit, že mezi katastrofami a morálními panikami nejsou jen podobnosti, ale také rozdíly.

²¹ Zde spočíval problém v pohledu starší generace v tom, že mladší generace „*byla vymazaná, dopřávala si a zacházelo se s ní v rukavičkách...*“ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 24)

²² Zde Cohen rozlišuje dva pojmy rozptyl a eskalace. Rozptyl znamená, když místní policejní síly vytvořily a posílily vazby mezi sebou za účelem efektivnějšího řešení problému a čelili tím domnělé hrozbě. Oproti tomu stojí eskalace jako rozptýlení a stupňování snah policie rozšířit vymáhání práva a zvýšit intenzitu trestních akcí vůči tomu, čemu čelí společnost.

V přírodních katastrofách (na rozdíl od technologických) není „folk devil“, žádný deviant ani lidský faktor, který by byl odpovědný za utrpení, které způsobil. Proto jsou silnější paralely mezi morálními panikami a technologickými katastrofami (toxické znečištění, jaderné ohrožení aj.), kde lze najít lidský faktor („folk devil“) odpovědný za to, co katastrofa způsobil. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 139)

Cohen rozlišuje šest základních fází, které jsou společné pro morální paniku a katastrofy (Cohen 2002: 12): (1) varování, které musí být snadno pochopitelné a působivé, aby se uvěřilo, že stávající poklid může být narušen; (2) hrozba, je fáze, která začne být vnímána po použité změně, která nastala; (3) dopad, který v sobě zahrnuje okamžitou a neorganizovanou reakci na ohrožení; (4) soupis, který na sebe bere podobu předběžného obrazu toho, co se stalo; (5) záchrana, během které probíhají akce na pomoc těm, kteří přežili; (6) náprava, ve které přebírá určitý „nadsystém“ kontrolu nad funkcemi systému.²³

Kolektivní chování v průběhu morální paniky (viz níže kapitola „Morální panika a kolektivní chování“) bylo vysvětleno na základě modelu chování v průběhu katastrofy. Nejprve nastane počáteční fáze; poté následuje fáze soupisu, záznamu, kdy pozorovatelé sepíší události podle toho, v co věří, že se stalo. Mediální prezentace a záznam událostí má vliv na to, jak bude vypadat následující fáze reakce (předvídatelnost).²⁴ (Thompson 1998: 32)

2.4 Kritiky vznesené vůči konceptu

Všechna následující literatura, která je v této práci využita, pracuje s termínem morální panika podle definování Cohenem, což naznačuje, že se teorie ujala již v 70. letech a od té doby se jí dostalo řady výzkumů a hodnocení. Je třeba poznamenat, že podobně jako řada jiných konceptů, si i morální panika našla své kritiky a odpůrce.

²³ Příkladem je „mediální záznam“, který zahrnuje nadsázku a deformaci, předpověď a symbolizaci; 3 témata sociální reakce jsou: orientace, images (přeloženo jako obrázky) a kauzalita; záchrana a odstranění fáze reakce zahrnují senzibilizaci, kulturu společenské kontroly a vykořisťující kulturu (Lemmings, Walker 2009: 25).

²⁴ Nejdůležitější faktor je způsob, jakým je situace zpočátku prezentována médií, protože jde o formu, podobu, kterou obdrží většina lidí (Thompson 1998: 32, cit. Cohen 1980: 30)

Nejvýrazněji se proti konceptu ohrazovali sociologové Benjamin Cornwell a Annulla Linders²⁵, P.A.J. Waddington²⁶ nebo Stuart Waiton²⁷.

Podle Cornwella a Lindersové není koncept morální paniky konceptuální nástroj a navíc se potýká s metodologickými a ontologickými problémy.

Oproti tomu Stuart Waiton tvrdí, že „*nové paniky jsou spíše nemorální paniky než paniky morální*“ (Goode a Ben-Yehuda 2009: 74)

Waddington popírá tvrzení, že v Británii představovala reprezentace přepadávání na začátku 70. let morální paniku. Hlavní slabinou je, že tento kritik neuznával existenci morální paniky. „*Morální panika je spíše polemický než analytický koncept. [...] úřední (oficiální) a mediální zájem ... bez podstaty nebo odůvodnění ... což je pro paniku skutečný problém.*“ (Goode a Ben-Yehuda 2009: 75) Další kritiku vznesl vůči tvrzení, že elita měla v 70. letech na svědomí paniku kolem stoupající kriminality²⁸. (Volek 2000: 109)

Kritika zazněla v tom smyslu, že „*pokud je většina lidí po většinu času zdravá, proč tedy studovat nemoci*“ (Volek 2000: 74). Z této výpovědi vyplývá zřetelná zbytečnost a nepotřebnost analytického konceptu, jakým je právě koncept morální paniky.

Jak sám Cohen poznamenává (Cohen 2002: xxxi), morální panika je hodnotově zatížený koncept. Jak tvrdí, sám koncept demaskující disproportionality a nadsázku pochází ze strany levicových liberálních konzervativců. Případy morálního pobouření jsou vedeny ze strany konzervativních nebo zpátečnických sil. Pojem se stal v médiích natolik rozšířený a explicitně užívaný, že liberální kořeny jeho zrodu byly otevřeně popírány.

²⁵Cornwell, B., Linders, A., *The Myth of Moral Panic: An Alternative Account of LSD Prohibition*, 2002.

²⁶ Waddington, P. A. J., *Mugging as a Moral Panic: A Question of Proportion*. British Journal of Sociology, 1986.

²⁷ Waiton, S., *The Politics of Antisocial Behaviour: Amoral Panics*, 2008.

²⁸ Elita se pokoušela prostřednictvím morální paniky týkající se stoupající kriminality obrátit pozornost veřejnosti od krize britské ekonomiky. Waddington uvedl statistiku, která se zabývala touto problematikou a dokazovala, že v dané době nebyl tento nárůst kriminality imaginární, nýbrž skutečný. (Volek 2000: 109)

3 Koncept morální paniky v literárních pramenech a jeho propojení se základními pojmy

Morální panika bývá často zmiňována v určitém politickém a socio-kulturním kontextu. Jak uvádí Kenneth Thompson v úvodu ke své práci: „*Všeobecně se uznává, že jde o věk morální paniky. Novinové titulky neustále upozorňují na některá nová nebezpečí vyplývající z morální laxnosti. V podstatě morální panika není nic nového.*“ (Thompson 1998: 1) Je třeba se podívat zpět na „*zlatý věk morální jistoty, kde však došlo k morálnímu úpadku,*“ který měl za následek řadu společenských změn. Zejména však došlo k obratu v tom smyslu, že mladí lidé už nejsou schopni rozeznávat rozdíl mezi správným a špatným, mezi dobrem a zlem. (Thompson 1998: 4)

Na vysvětlení morální paniky se mimo to vztahují ještě další dva koncepty a to koncept rizikové společnosti²⁹ Ulricha Becka a koncept diskursivních formací³⁰ Michela Foucaulta.

Koncept morální paniky byl v minulosti využit marxisty, kteří kladli důraz na schopnost elitních skupin mobilizovat úzkost s cílem odůvodnit jejich hegemonii a upřednostňovaných forem sociální regulace. (Lemmings, Walker 2009: 17) Cohenovy úvahy o morální panice ovlivnily řadu oborů a mezioborových oblastí. Od sociologie, kriminologie, mediálních a kulturních studií až po politologii a historii. (Lemmings, Walker 2009: 30)

²⁹ Čím se stávají společnosti více modernizované, tím produkují pro své členy více rizika. „*Veřejné mínění bylo podněcováno masmédií skrze příběhy o rizicích vyplývajících z řady hrozeb ze sociálně deviantního chování. Masová média (alespoň jejich část) se zajímají o dramatické příběhy, které jsou považovány za běžné. [...] Ačkoliv v Americe zemře na nemoci stokrát více lidí než na zabití, noviny obsahují třikrát více článků o smrti způsobené zavražděním než o úmrtích na nemoci.*“ (Thompson 1998: 23, cit. Slovic 1980)

³⁰ Přesunutí pozornosti od přímých strategií síly k taktikám a mechanismům, přes které je moc realizována. (Thompson, 1998: 24) Je třeba nikoliv deregulace, ale nových forem regulace v moderní společnosti. (Thompson, 1998: 136)

Tato kapitola se zabývá zejména teoriemi, které odůvodňují vznik morální paniky v jednotlivých vrstvách společnosti³¹, a také konstrukcí morální paniky v různých odvětvích lidského života (drogy, přepadávání na ulici, sex na plátně aj.).

3.1 Zrod paniky v různých společenských vrstvách

Důležitá otázka, která zajímá teoretiky je, zda má morální panika začít odspoda nahoru směrem k pokroku, nebo by tomu mělo být naopak od horních elit směrem dolů. Anebo není ani jedna z těchto úvah o vzniku morální paniky na místě a za původce je považována střední vrstva společnosti?

Klíčovou otázkou tedy je, kdo z konstrukce morální paniky profituje³², to znamená, v jakých společenských vrstvách se paniky rodí, a dále zda je morální panika důsledkem skutečných obav nebo je jen nástrojem moci. (Volek 2000: 109)

I přes to, že jsou nám předkládány tři různé teorie vypuknutí morální paniky, nelze ji vysvětlit pouze pomocí jedné teorie (Goode, Ben-Yehuda 2009: 55)

3.1.1 Elitní model

Tento model tvrdí, že vládnoucí elita způsobuje a podílí se na vytváření morální paniky. Nejbohatší a nejvlivnější členové společnosti vědomě vytvářejí kampaně, kterými udržují obavy, strach a paniku na straně veřejnosti nad danou problematikou (jevem) i přesto, že není obecně považována za škodlivou pro společnost jako celek. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 62)

Hlavními důvody pro spouštění morální paniky jsou morální nebo ideologické důvody, to znamená, že elity spouští paniku jen za účelem udržení moci a zvýšení zisku. Cohen tu uvažuje o tzv. teorii politiky strachu, kdy vzniká morální panika za účelem posílení

³¹ Tři teorie morální paniky jsou založeny na hierarchii společnosti, určité pyramidě, která ztělesňuje rozdělení společnosti do tří základních vrstev. Na vrcholu pyramidy je privilegovaná vrstva elit (elitní teorie, model), uprostřed se nachází zájmové skupiny, jakými jsou například profesní sdružení, náboženské skupiny, vzdělávací instituce, ale hlavně hromadné sdělovací prostředky (teorie zájmových skupin) a nejnižší příčku pyramidy obsadila široká veřejnost („grassroots model“ – překládán jako nejnižší model nebo model odspoda).

³² Tzn. kdo a proč spouští morální paniku.

nebo obnovení nadvlády stávajícího hodnotového systému. Tyto paniky nejvíce inklinují ke svému vzniku právě v období krize společenského systému. (Volek 2000: 109)

Morální panika je brána jako produkt nadvlády a snahy vládnoucí elity, která za účelem dosažení svých vlastních cílů může manipulovat s veřejným strachem. Profitují na odtrhávání veřejného myšlení od skutečných problémů³³, jako jsou například ekonomická a politická nerovnost (Goode, Ben-Yehuda 2009: 63, cit. Reinram a Levin 1997; Reeves a Campbell 1994). Podle Halla neexistuje veřejné mínění jako takové nezávislé na dominantních elitních zájmech. „*Veřejné mínění je výtvar, který byl formován několika elitními vrstvami.*“ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 65)

V průběhu morální paniky jsou „špatné věci“ přetransformovány na „senzační událost, která ukrývá matoucí a hlubší příčiny.“ Témata panik „fungují jako mechanismus pro konstrukci“ z definic věcí, které slouží zájmům mocným. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 64, cit. Hall 1978: VII)³⁴

Elity uspořádávají stav věcí, všechny ostatní výklady reality musejí dbát jejich pokynů. Média berou podněty pro své reportování právě z elit, média jsou hlavním způsobem, kterým je morální panika udržována a přenášena.³⁵ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 64)

Jak Goode a Ben-Yehuda poznamenávají, je to více než třicet let, kdy s tímto Hall argumentoval. „*Představa, že by vládnoucí elity přišly a byly schopny odvrátit pozornost od opravdových společenských problémů za využití schvalování hrozeb jako cíle pro pozornost médií a masového zájmu, je imaginární.*“ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 66)

³³ „*Kampaně elit měly za cíl odvrácení pozornosti od reálných problémů, jejichž řešení by ohrozilo zájmy elit.*“ (Volek 2000: 109)

³⁴ Jako příklad je zde uvedena panika nad pouliční kriminalitou, které mělo vést k legitimování kriminálního práva a pořádku za účelem odvrácení pozornosti od rostoucí ekonomické recese, která byla příčinou krize britského kapitalismu v 70. letech. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 64)

³⁵ Přepadávání není ve společnosti ničím novým, je to trestný čin, na který zaměřují média svoji pozornost, čin, který poškozují všechny sektory britské společnosti a to stále častěji (i když Hall poznamenává, že tomu tak ve skutečnosti není), dosahuje epidemických rozměrů a řešením této krize je společenský zákon a pořádek, kdy musí policie pořádat zátahy na pachatele. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 65)

3.1.2 Teorie zájmových skupin

Nejběžnější přístup k morální panice je dle Howarda Beckera (Goode, Ben-Yehuda 2009: 67) z perspektivy zájmových skupin³⁶. Zájmové skupiny jsou samy o sobě aktivní, vlivné a mocné a elity nemusejí nutně diktovat obsah, směr nebo načasování panik, z čehož vyplývá, že zájmové skupiny hrají nezávislou roli ve vytváření a udržování morální paniky.

Klíčová role je v tomto procesu připisována masmédiím a Becker v této souvislosti zmiňuje tzv. „strážce morálky“. Ti se soustřeďují zejména na morální kampaně a morální křížové výpravy. Jejich role je však vnímána jako posílení vlastní moci a individuálního nebo skupinového statusu ve společnosti. (Volek 2000: 110)

Ústředním bodem tohoto modelu je, že aktivisté zájmových skupin upřímně věří, že jejich úsilí bude mít vznešené cíle, oprávněné důvody. Zároveň mají tyto skupiny oddělené materiální a ideologické zájmy, což není v reálu jednoduché.³⁷ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 67)

Tvůrci požadavků a morální podnikatelé ze středních vrstev zahajují kampaně i křížové výpravy, které se občas promění v paniku. Hlavním důvodem je, že mají potřebu ujistit se, že se určitá pravidla udrží ve společnosti a budou společností dodržována. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 146, cit. Becker 1963)

3.1.3 „Grassroots model“³⁸

Tento model zastává názor, že panika obvykle pochází od široké veřejnosti (nejnižšího stupně hierarchie). Pro nejnižší model a zastávce této teorie je morální panika spontánní vypuknutí strachu a obav. „*Pokud politici nebo média se zdají být pramenem obav z dané*

³⁶ Zájmové skupiny zahrnují profesní sdružení a asociace (například policie, náboženské a vzdělávací instituce a zejména masová média).

³⁷ Na konci 70. a počátku 80. let rozvířila policie v Arizoně a Phoenixu morální paniku nad mládežnickými gangy za účelem získání federálního financování specializované jednotky (Goode, Ben-Yehuda 2009: 67, cit. Zatz 1987: 129).

³⁸ Překládáme nejnižší model.

události nebo jevu, ve skutečnosti musí tato problematika začít obecným a latentním rozvířením strachu nebo obav v nejnižších vrstvách.“³⁹ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 55)

Mnoho morálních panik pochází a přechází z dolní části společenského sociálně-ekonomického žebříčku a sahá k jeho horním patřům. Média tisknou a vysílají zprávy, o kterých všichni (redaktoři, novináři, manažeři aj.) vědí, že jsou sledována a čtena veřejností, která může hrozbu shledat jako stresující a ohrožující. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 56)

Jako příklad uvádějí Goode a Ben-Yehuda (2009: 60-62) jadernou energii v USA a reakci americké veřejnosti na hrozbu, kterou veřejnost z jaderné energie pocítuje. Strach z jaderné energie není morální panikou, avšak tento příklad ilustruje význam veřejnosti jako faktoru při vytváření nepřátelství vůči danému problému (v tomto případě instituci). Existuje tu rozpor mezi pohledem odborníků a široké veřejnosti na tuto problematiku. Zatímco veřejnost si je vědoma rizik spojených s úložištěm jaderného odpadu, odborníci věří v hlubokou podzemní izolaci odpadu. V této problematice je tedy nejdůležitější faktor strachu. Podnětem tudíž nejsou ani elity a ani zájmové skupiny, nýbrž právě projevy občanů (jde o spontánní projev občanské angažovanosti). (Volek 2000: 111)

Tento model na rozdíl od dvou předchozích zcela vylučuje mocenský nebo majetkový zisk (Volek 2000: 111).

3.1.4 Shrnutí

Goode a Ben-Yehuda uzavírají, že znepokojení nad neexistující nebo relativně malou hrozbou nemůže být evokováno ani elitou, ani zájmovými skupinami. Nejnižší model poskytuje „palivo“ pro morální paniku, zatímco aktivisté sociálních hnutí stanovují její zaměření, intenzitu a směr. Hlavním důvodem je, že pro rozšíření paniky je třeba, aby ve veřejnosti nebo v jejich segmentech existoval latentní strach nebo stres. Masové

³⁹ Příkladem může být vypuknutí morální paniky kolem tzv. „sexuálních otroků“ v Orléans ve Francii v roce 1969. Strach a obavy byly nepodložené samozřejmě proto, že žádný produkovaný důkaz nenavštěvoval, že by se něco takového opravdu dělo. Avšak tato myšlenka byla produkována a podporována na nejnižší úrovni, ačkoliv nebyla nikdy schválena médii nebo mocenskými orgány a elitami. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 57)

obavy z ohrožení se chová jako palivo pro vznícení morální paniky. Hlavní vysvětlení morální paniky je třeba hledat ve společenských skupinách střední úrovně zájmových skupin, protože nejnižší model je tvořen lidmi, obyčejnými občany, kteří mají málo moci. Oproti tomu existuje řada případů, kdy se paniky konají v nejnižším sektoru a jsou v rozporu se zájmy elit.

Z těchto tvrzení vyplývá, že některé morální paniky vznikají na střední nebo nejnižší úrovni hierarchie společnosti, kdy strach a obavy pronikají směrem nahoru k elitám. Zároveň však není popřen opačný trend, kdy morální panika vypukne v nejvyšší vrstvě a prosakuje směrem dolů (Goode, Ben-Yehuda 2009: 71).

Goode a Ben-Yehuda (1994) a spolu s nimi Jenkins (1992) jsou zastánci vzniku morální paniky ze středních vrstev společenské hierarchie (Volek 2000: 110). Střední příčky hierarchie a moci jsou užitečné pro vysvětlení příčin morální paniky a zejména rolí morálních podnikatelů, kteří zahajují morální paniku (Thompson 1998: 18).

3.2 Morální panika a vymezení základních pojmů

Tato kapitola shrnuje a vysvětluje propojení základních pojmů s morální panikou. Jak jsme viděli, nejvíce je morální panika závislá na médiích a deviaci. Jsou zde však i vysvětleny pojmy souvisejících s konceptem morální paniky – morální podnikatelé, křížové výpravy, ale také kolektivní chování.

3.2.1 Morální panika a média

Morální panika existovala stovky let předtím, než přišla moderní masová média, i přesto jsou jejich hlavním katalyzátorem (Goode, Ben-Yehuda 2009: 89). Morální panika v médiích je způsobena prostřednictvím zveličování, nadsázky, závažnosti události, chování nebo jevu (viz výše). Za ohniska panik bývají považována primární (majoritní) média⁴⁰ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 93). Když je něco v masmédiích označeno za znepokojující a vzbudí to nedůvěru a obavy, ovlivní to další složky (např. veřejné mínění). (Goode, Ben-Yehuda 2009: 95)

⁴⁰ Televize, rádio, noviny, časopisy, internet.

V tomto směru média nezaujímají neutrální postoj vůči jevu nebo události. Reprezentují příběhy z určitého úhlu pohledu, což znamená, že rozhodují o tom, jaká témata nebo události jsou důležitá, a čemu by měla veřejnost věnovat pozornost.

Kritéria, kterými se média řídí při vytváření příběhu (toho, co nazýváme morální panikou), jsou drama, naléhavost a krize; nadsázka; ohrožení hodnot; mocné síly zla nebo lidí, kteří byli identifikováni jako nebezpeční pro společnost a následně zastaveni; předmět znepokojení, úzkosti a nepřátelství aj. Tato kritéria jsou subjektivní a vyjadřuje se k nim i Thompson, který shledává nejvíce problematickými kritérium disproportionality a validity. (Cohen 2002: xxvii)

Podle toho, jaký vliv mají média na publikum, jaká je jejich zaujatost a sklon a jak řídí selekci zpráv, rozlišují Goode a Ben-Yehuda (2009: 96-100) 5 modelů: (1) tržní, (2) manipulativní, (3) profesionální, (4) multimediální (5) a model zájmových skupin. (Goode, Ben-Yehuda, 2009, str. 95) Tržní model předpokládá, že zprávy mezi sebou soutěží o pozornost veřejnosti, média nemají vytvářet morální paniku, ale naopak se snažit předcházet veřejnému nepřátelství. Manipulativní model, jak říká Chomsky, neslouží jako tzv. watch dog, ale spíše jako „*ministerstvo pro propagandu vládnoucích elit*.“ Multimediální model přišel s tvrzením, že média jsou decentralizovaná daleko více, než tomu bylo u tří předchozích modelů. To je důležité pro morální paniku zejména z toho hlediska, že menší a více specializovaná média nabízí řadu pohledů na události a jevy, které byly dříve marginalizované nebo zcela opomíjené. Oproti tomu profesní model tvrdí, že právě novináři (střední zájmová skupina), nikoliv elity, stanovují obsah médií a jejich sklon a morální paniky jsou jen vedlejším produktem, nikoliv cílem senzačních, skandálních a emočně vypjatých zpráv.

3.2.2 Morální panika a deviace⁴¹

Předpoklady vzniku morální paniky jsou zvýšeny zejména kvůli subjektivnímu zobrazení deviantního jedince nebo chování. Klíčovou roli tu hraje vytvoření nebo zesílení nepřátelství vůči nějakému jedinci, skupině nebo stavu, to znamená nalezení

⁴¹ Sociologové rozlišují mezi společenskou a situační deviací. Společenská deviace je ve společnosti jako celku odsouzena (chování, vlastnosti jsou považovány za odsouzeníhodné). Oproti tomu je vymezena situační deviace, která je deviační reakcí na situaci, do které se jedinec dostane. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 128)

nového nebo označení již existujícího „folk devil.“ *„Tento vznik nebo znovuobjevení deviantní kategorie charakterizuje morální paniku.“* Údajná hrozba, která měla za následek vznik morální paniky, byla v médiích reprezentována prostřednictvím předsudků, stereotypů a zaujatosti. Rozhodujícím momentem je právě veřejné odsouzení „folk devila“.⁴² (Goode, Ben-Yehuda 2009: 116, 117)

„Jako deviantní bývá označováno takové chování jednotlivců, skupin i objektů, které se odchyluje od sociálních norem. Každou formu deviantního chování můžeme chápat jako tlak na normativní strukturu, test jejich limitů, [...]výzvu její legitimitě.“ (Volek 2000: 102)

Důležitým činitelem v tomto případě je trestní právo (mimo veřejnost, média a sociální hnutí). Projev deviantního chování vůči jedinci je chápán jako nebezpečný pro celou společnost. Nejprve je legitimizována určitá kategorie dobra a zla; poté je symbolizována počestnost jedné kategorie vůči druhé; dochází k trestání členů jedné kategorie za spoluúčast na chování, které bylo ostatními odsouzeno a zakázáno. Proces kriminalizace je v důsledku toho definován na dvou úrovních: označení určitého jednání a chování za trestní a vymezení konkrétních jedinců jako zločinců. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 118-120)

I přes to všechno je nutné brát ohled na to, co je považováno za deviantní. To, co je v jedné společnosti chápáno za deviaci, nemusí tak být bráno v druhé společnosti. To znamená, že je třeba přihlížet na rozdíly v chápání deviace na základě různých společenských a sociálních kategorií.⁴³ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 127)

Důležitým rysem deviace není akt samotný, nýbrž „publikum, obecnost“, které pozoruje, poslouchá a následně vyhodnocuje deviaci. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 110) Deviace je v tomto případě spíše sociální konstrukt než objektivní skutečnost. A důležité je si uvědomit, jak je deviantní chování definováno, souzeno a vyhodnocováno v určitém kontextu. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 112)

⁴² Bez „folk devil“ není žádná morální panika.

⁴³ Jako příklad jsou zde uvedeny kohoutí zápasy. V Dominikánské republice jde o zábavu, koníček, je to legální a přijatelná forma chování, zatímco v USA je tento fakt brán jako nelegální, odsouzeníhodný a deviantní.

3.2.3 Morální panika a morální podnikatelé⁴⁴

Morální podnikatelé jsou jedinci, kteří se prostřednictvím médií snaží vzbudit zájem a pobouření u veřejnosti. Vedou sociální organizace a hnutí za účelem tlaku na příslušné orgány a za použití sociální kontroly a morální regulace (Thompson 1998: 12). A právě sociální hnutí jsou jedním z projevů morální paniky. Hrozba je vnímána a členové komunity se rozhodují, jak ji budou řešit. Mnoho členů těchto hnutí věří, že nejde pouze o hrozbu pro jejich zájmy, ale pro zájmy společnosti jako celku. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 147)

Morální podnikatelé mají zájem na vytváření a udržování morální paniky. Jejich úsilí spočívá v pokusech o ovlivnění veřejného mínění, formování organizací a sociálních hnutí bojujících proti určitému stavu nebo události, jejichž úkolem je vypořádat se s možnou hrozbou a riziky s nimi spojenými.⁴⁵

Morální podnikatelé stojí v čelech sociálních hnutí, která jsou definována jako „organizované úsilí značného množství lidí o změnu nebo obranu proti změně“. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 116; Thompson 1998: 16)

Důležitou roli zde hraje síla a moc. Jde o faktor, který má vliv na morální paniku, zejména její vznik a šíření. „Malé, slabé, neorganizované sociální kategorie pravděpodobně nebudou vyslyšeny, co se týče předložení názorů legislativním orgánům, zatímco u velkých, silných a organizovaných skupin⁴⁶ je to pravděpodobnější.“ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 122) A v jejich čele stojí právě výše zmínění morální podnikatelé, kteří vedou morální křížové výpravy vůči tomu, co vzbuzuje strach a obavy ve společnosti.

3.2.4 Morální panika a křížové výpravy

Morální panika ještě neznamená, že musí být nutně podniknuta křížová výprava a naopak. Jde o dva koncepty, které se překrývají. Koncept morálních křížových výprav

⁴⁴ Morální podnikatelé jsou organizátoři, aktivisté, obhájci hnutí, kteří „bojují za danou věc.“ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 126)

⁴⁵ Opět tu platí to, co v předchozí kapitole. Bez morálního podnikatele není morální panika.

⁴⁶ Díky moci mají větší pravděpodobnost, že dosáhnou schválení určitého právního předpisu ve svůj prospěch, v prospěch svých zájmů. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 123)

znamená, že aktivisté a činitelé zájmových skupin pracují za účelem dospět ke změnám, jsou motivováni morálními zájmy, nikoliv racionálními.

Becker tu opět poukazuje na to, že bez toho, aniž by morální podnikatel vytvořil morální křížovou výpravu, nemůže existovat morální panika. „*Morální panika není vědomě vytvořena aktivisty.*“⁴⁷ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 126) Jak dokazuje níže zmíněný případ, morální křížové výpravy nejsou podmínkou a nutností morálních panik.

Rychlost sociálních změn a rostoucí společenský pluralismus vytvořily silný potenciál pro zvyšování konfliktů a životního stylu mezi odlišnými sociálními skupinami. Ty se prostřednictvím morálních akcí snaží bránit nebo prosadit své hodnoty a zájmy vůči jiným skupinám. (Thompson 1998: 11)

3.2.5 Morální paniky a kolektivní chování⁴⁸

Kolektivní chování je definováno jako relativně spontánní, nestálé, pomíjivé, náhlé a krátkodobé a objevuje se v situacích, kdy je nedostatek definic, co a jak se má vůči hrozbě (události, jevu, jedinci, skupině osob) činit. (Thompson 1998: 13) „Kolektivní chování působí mimo stabilní, vzorované struktury společnosti; odráží „nekonformní“ strany lidské povahy. V porovnání s konvenčním, každodenním životem je kolektivní chování „méně potlačené, více spontánní, proměnlivé, méně strukturované, krátkodobé a méně stabilní.“ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 104; Thompson 1998: 14)

Kolektivní chování se tedy objevuje v situacích, kdy nejsou žádné (nebo žádné adekvátní) definice toho, jak se chovat, jaké podniknout kroky.

Podle Cohena mají k morální panice přímý vztah různé formy kolektivního chování: masová hysterie, masová halucinace, katastrofa, vzpoura, masové hanobení, pověsti a legendy (Goode, Ben-Yehuda 2009: 130; Cohen 2002: 11,12, 144-156).

⁴⁷ Goode a Ben-Yehuda uvádějí příklad, kdy kampaň proti homosexuálům z Boise v polovině 60. letch byla vytvořena křížovými výpravami a měla za následek morální paniku; zatímco morální panika ze „sexuálního otroctví“ ve francouzském městě Orléans byla spontánní a nebylo doprovázeno křížovými výpravami. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 126)

⁴⁸ Kolektivní chování je typ chování zásadně odlišný od „konvenčního, každodenního chování“. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 130)

Ke kolektivnímu chování mají nejbližší fámy, městské legendy, masová hysterie a kolektivní deziluze a katastrofa (Goode, Ben-Yehuda 2009: 131-139).

Fámy jsou příběhy, které jsou nepravdivé, falešné a jsou říkány bez spolehlivého ověření. Jsou z doslechu, je jim uvěřeno na základě očekávání posluchačů, že jsou pravdivé. Na pravděpodobnosti, zda se fáma dostane do oběhu či ne, závisí čtyři faktory: místní význam; nejistota nebo nejasnost; osobní úzkost; důvěřivost. Morální panika představuje období, kdy jsou tyto čtyři faktory maximalizovány. Fámy tvoří jakési „palivo“ na podporu morálních panik, protože když se rozšíří, poskytují důvod pro obavy, přehánění a pocit ohrožení. Z toho vyplývá, že jde o jeden z hlavních důvodů, proč je morální panika považována za formu kolektivního chování. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 131-132)

Městské legendy (pověsti) jsou stejně jako fámy neoprávněné, nepravdivé, neoficiální a stejně jako fámy jsou dynamickými a pomíjivými jevy. Podněcují je faktory jako zájem, nejednoznačnost, důvěřivost. Tyto pověsti jen předstírají, že jsou o skutečném životě a jedincích. Morální panika je „živnou půdou“ pro městské legendy, protože vznikají v oblastech života, které jsou vnímány jako ohrožené nebo nejisté. Navíc mnoho těchto pověstí vypráví příběhy o strachu, nebezpečí dělá z těchto příběhů zdánlivou realitu. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 134-135)

Masová hysterie a kolektivní deziluze jsou „kolektivně přehnané emoce“ a „masová nebo sociální deziluze, klam.“ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 136, cit. Bartholomew a Goode 2000) Jedním ze základních charakteristických aspektů morální paniky je přehnaný strach, to znamená, že v tomto smyslu jsou morální paniky druhem masové hysterie. Panika tu vyplývá z nervozity o možnostech katastrofy a neschopnosti kontroly. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 136-137)

Jak jsme ukázali výše, existují paralely mezi morální panikou a katastrofou. Existuje tu předběžné upozornění, stejně jako fáze dopadu, během níž je zasažena komunita a musí neprodleně reagovat na vzniklé škody. Další paralelou ve vztahu těchto dvou

konceptů je přehnaná reakce na hrozbu.⁴⁹ I přes to je třeba zopakovat, že morální panika a katastrofa nemají identický průběh. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 137-139)

Morální panika definovaná jako forma kolektivního chování je platným konceptem i přes to, že toto propojení vzniklo již před více než třiceti lety. Morální panika je jako taková obsažena v mnoha procesech kolektivního chování, jak jsme se mohli přesvědčit v této kapitole.

3.2.6 Shrnutí

Jak je vidět, morální panika na sebe v minulosti i současnosti vážala a váže řadu námětů. A s jistotou můžeme říci, že tomu v budoucnosti nebude jinak.

3.3 Situace, kdy nastala morální panika v historii

Tato podkapitola se zabývá morálními panikami, které vznikly v historii. Blíže se podíváme na paniku týkající se čarodějnictví (období renesance) a smrti Goefreyho („papežské spiknutí“ v 17. století), a pak také morální paniku zabývající se novějšími a populárnějšími tématy jako jsou drogy, sex a AIDS, přepadávání aj.

Jak Cohen poznamenává, nejčastějším námětem morální paniky, jsou mladí lidé a jejich chování ve společnosti, avšak nejen skupiny mladých lidí jsou schopny vyvolat morální paniku.

Thompson (1998: 2) poukazuje na to, že „v současné době propukají morální paniky se zvyšující se frekvencí a zachycují mnohem více lidí, než tomu bylo v minulosti. Všechny pokročilé moderní společnosti představují pravidelná ohniska morálních panik.“ (též Goode, Ben-Yehuda 2009: 197)

3.3.1 Hon na čarodějnice

Klasickým příkladem z dějin je pobláznění čarodějnictvím od prvních desetiletí 15. století až po polovinu 17. století. Tato posedlost byla extrémně dlouhým obdobím pro morální paniku.

⁴⁹ V tomto případě dochází ke konvergenci jedinců ve většině případů a to nejen u katastrofy, ale i u morální paniky.

V této době se vyskytovaly dvě formy čarodějnictví: bílá magie a černá magie. Černá byla oproti bílé odsuzována a nežádoucí. Čarodějnice posedlé touto mocí byly ovládány Satanem, čímž ztratily své zvláštní postavení. Místo toho, aby kontrolovaly, byly kontrolovány.

Morální panika je z velké části o symbolické reprezentaci. Segmenty společnosti se snaží najít „folk devil“ a definovat jejich skutky a počínání jako zlo. Mnoho lidí na počátku 15. století nepřijalo čarodějnictví jako reálný fakt nebo jako skutečné nebezpečí pro společnost. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 169-197)

3.3.2 Vražda Godfreye

Tento proces je spojen s historicky známým „papežským spiknutím“ z počátku 17. století. Morální panika se zde projevila jako panika vůči katolicismu. „Papežské spiknutí“ je případem ke zkoumání existence morálních panik v éře před dobou příznačnou pro veřejnou sféru, která je považovaná za zásadní pro vytvoření mínění a manipulaci s ním. (Lemmings, Walker 2002: 118)

S „papežským spiknutím“ je spojena zejména vražda Edmunda Berryho Godfreye. Šlo o anglického smírčího soudce, který byl zavražděn anti-katolíky, kteří považovali za hrozbu obnovení mezinárodního katolicismu. Vlny morální paniky probíhaly postupně v letech 1596 až 1636. „*Godfreyho smrt udělala velký humbuk.*“ Morální paniku mezi lidmi rozpoutal dobový tisk, který vyvolával otázky, co se stalo s Godfreyem, což mělo za následek neklid a obavy mezi obyvateli Londýna, a také veřejnou nespokojenost nad pomalým tempem spravedlnosti pro pleticháře a Godfreyho vrahy, která v důsledku vyjevila odloučení mezi vládou a veřejným míněním v průběhu spiknutí⁵⁰. Kombinace fám a tisku posílila důvěryhodnost spiknutí (Lemmings, Walker 2002: 121-131)

3.3.3 Drogy

Veřejnost v dějinách prožívala obavy z hrozeb, které poskytovalo užívání drog, jako jsou marihuana, LSD, crack nebo PCP. Morální paniky se objevovaly v době, kdy začala

⁵⁰ Obavy nebyly omezeny na obyvatele Londýna a lidové provincie, i pro parlament to bylo panické, museli přehodnotit papežské zločiny.

být droga užívána v širším rozsahu, než bylo „obvyklé“, nebo když ji začne brát skupina lidí (segment společnosti), která tuto drogu dosud neužívala.

Zajímavým rysem morálních panik vytvořených kolem užívání drog je, že ačkoliv zákonodárci schvalovali legislativní opatření, neexistovalo žádné sociální hnutí, kterého by se mohly týkat (šlo pouze o jedince). Zde se výrazně zasadil morální podnikatel Harry Anslinger, který používal širokou mediální pozornost za účelem přesvědčení zákonodárců, aby přijali zákony proti prodeji a držení marihuany. To se dělo ve 30. letech, kdy bylo ve skutečnosti užívání marihuany bezvýznamné, což znamená neopodstatněnost jeho morálních útoků vůči uživatelům.

„Značný počet mediálních příběhů o drogách v průběhu dekad, kdy specifické látky přitahují senzační pokrytí, obsahují jednu zprávu: „Bojte se – hodně se bojte“. Takové příběhy mají tendenci přehánět škodlivé účinky drog, jejich uživatelů, společenských kruhů nebo zeměpisných oblastí, kde je to běžné.“ Pravdou ale zůstává, že přehánění prodává noviny, časopisy a reklamu. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 217)

Jak je v historii známé, užívání marihuany je staré stovky let, neobjevilo se až ve 20. století s rozvojem moderní společnosti. *Původní „obraz uživatele marihuany se přesunul od násilného, nepřičetného psychopata k hippie a ztroskotancům, líným budižkničemům“* a neohrožujícím sociální a morální řád ve společnosti. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 199, cit. Himmelstein, 1983: 121-136) Uživatelé marihuany jsou prý často nebezpeční, deviantní a dostávají se do deliria, během které jsou duševně nemocní a násilní vůči svému okolí. Toto Aslingerovo tvrzení ovšem Himmelstein vyvrátil, protože podle vědeckých výzkumů je vyloučeno, aby marihuana způsobila takové chování (nepřiměje uživatele k násilným činům).⁵¹ Morální panika se projevila prostřednictvím zákona o marihuaně⁵² (a podobnými zákony zakazující drogy) v důsledku obav, že se marihuana může rozšířit z okraje společnosti mezi slušné lidi (Goode a Ben-Yehuda podotýkají, že zejména mezi ženy a děti).

⁵¹ Aslinger řídil úspěšné mediální kampaně, které přesvědčily veřejnost o hrozbě z užívání marihuany. Jeho snaha kriminalizovat držení marihuany a její prodej byla „kompletním triumfem.“ (Goode, Ben-Yehuda 2009: 200)

⁵² Morální podnikatel Aslinger dosáhl svých cílů, protože prošel zákon o zákazu držení a distribuce látek, jejichž použití snižuje schopnosti uživatelů. (Goode, Ben-Yehud, 2009: 202)

Dále se projevilo v 60. letech nebezpečí týkající se užívání LSD, které nespočívalo v kriminalitě a násilí vůči ostatním jedincům nebo segmentům společnosti, ale ze šílenství a sebezničujících účinků uživatelů. Mediální pozornost vyvolaná užíváním LSD se týkala malých epizod, v jejichž důsledku byla opomíjena skutečnost, že uživatelé s drogou měli za léta užívání zkušenost (Goode, Ben-Yehuda 2009: 203, cit. Becker, 1967). Morální panika byla provázena množstvím článků upozorňujících na genetické poškození lidských buněk. Tato panika vedla k závěrům, že droga a její účinky jsou škodlivé v takové míře, která neodpovídala skutečným dopadům. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 203)

Morální panika kolem cracku a jeho užívání se soustředila zejména na to, že droga má návykové vlastnosti pro své uživatele. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 204)

PCP neboli fenocyklidin je zvířecí uklidňovač a anestetikum, jehož použití není lékařsky schváleno pro člověka. PCP začalo být používáno ilegálně na ulici ve značném množství zejména v druhé polovině 70. let. Během tohoto období média věnovala enormní pozornost této droze a jejím účinkům. Faktem je, že PCP je extrémně nebezpečná, pravděpodobně nejnebezpečnější droga užívaná v současné době ve Spojených státech. Ale v 70. letech byly děsivé účinky této drogy vymyšlené a téměř vždy přehnané. (Goode, Ben-Yehuda 2009: 205-206)

3.3.4 Sex a AIDS

Morální panika o sexualitě byla médií reprezentována v rámci Foucaultovy myšlenky, která argumentuje, že obraz ohrožené a zranitelné rodiny je ústředním motivem moderní společnosti. Foucault vysvětluje, že sex je sám o sobě důležitý, avšak zároveň oddělený od ostatních lidských atributů v moderní společnosti. Dospěl k závěru, že je to proto, že naše kultura věří, že *„sex vykládá pravdu o nás samotných, že vyjadřuje podstatu našeho bytí a že z těchto důvodů stal předmětem diskuzí a panik“*. V důsledku toho, morální paniky o sexu jsou stále více nejčastější a mají nejzávažnější odezvy v moderní společnosti. (Thompson 1998: 68-70)

Je nutné si uvědomit, kterým onemocněním jsou přikládány moralistické významy. Co se týká onemocnění AIDS, oběti byly „ocejhovány“ jako vyvrhelové nebo sociální devianti. Jsou označeni za nositele zla, kteří jsou často diskriminováni

(McNair 2004: 59). Tohoto moralizujícího procesu se dosahuje prostřednictvím reprezentace v masmédiích.⁵³ „Masová média poskytují „hlavní zdroj informací o normativních formách společnosti a o hranicích, za které by se člověk neměl vydávat, a o podobách, které na sebe může vzít ďábel.“ (Cohen 2002: 17)

Debaty o morální panice z AIDS se zúčastnil i Jeffrey Weeks, který vysvětluje základní mechanismy konstrukce morální paniky v médiích: „[...] definice ohrožení konkrétní události (sexuální skandály), stereotypizace hlavních postav masmédií jako zvláštních druhů monster (prostitutky jako „padlé ženy“, pedofilové); spirálové eskalace vnímaného ohrožení, což vede k nástupu absolutistického postoje a obsazování morálních barikád [...] morální izolace, symbolické soudy, po kterých následuje pokles úzkostí a obav.“ (Thompson 1998: 70)

3.3.5 Přepadávání na ulici

Hall a jiní (Barker 2004: 124) aplikovali koncept morální paniky „na to, jakým způsobem britský tisk zpracoval téma pouličních krádeží“. Zkoumali propojení kapsářství s rasou a „černým ohrožením zákona, pořádku a způsobu britského života“. Upozorňují na fakt, že morální panika okolo kapsářů přispěla k „posunu do výjimečného stavu“.

V případě produkce zpráv o kriminalitě jsou média silně závislá na původním „formulovateli“, což je instituce kontroly kriminality (policie). Thompson (1998: 59) uvádí tři formáty zprávy o kriminalitě: (1) zpráva založená na policejním prohlášení o vyšetřování konkrétního případu (to zahrnuje policejní rekonstrukci události a údaje o opatřeních, která zavedli); (2) zpráva o „stavu války proti zločinu“ – co je nejzávažnější problém, jaké byly největší policejní úspěchy; (3) reportování o zločinu, kdy je příběh založený na soudních případech (například zejména když je případ považován za něco zcela nového v návaznosti na každodenní události soudu).

Počáteční problém, kterým byl zločin, kriminalita, byl vložen do širšího sociálního kontextu. Následovaly články, které se snažily vysvětlit příčiny zločinu a širší

⁵³ Novinové zprávy mají také tendenci rozlišovat mezi takzvanými „nevinými“ a „vinnými“ oběťmi syndromu. Úmrtí těch, kteří měli tuto nemoc jako důsledek „nedovolených nebo morálně nepřijatelných“ praktik (homosexuálové, bisexuálové, prostitutky, narkomani) byly prezentovány v médiích negativněji než smrt nakažených v důsledku krevní transfuze nebo jiného náhodného faktoru. (Thompson 1998: 70)

společenský význam událostí. Zločin stál v opozici oproti klíčové hodnotě společnosti, kterou byla čestnost. Morální panika z přepadávání na ulici byla ve veřejnosti šířena médii a to zejména díky nastolování agendy. *„Koncentrovaná pozornost médií uděluje veřejnosti status vysokého znepokojení v otázkách, které jsou zvýrazněny; ty se obecně stávají chápány každým jako „naléhavé otázky dne“.“* (Thompson 1998: 58)

3.3.6 Shrnutí

Zprávy musí být viděny jako konečný produkt složitého procesu, který začal systematickým tříděním a výběrem z událostí a témat podle společenského zkonstruovaného souboru kategorií. K dispozici je profesionální ideologie o tom, co představují „dobré zprávy“ (novinářský smysl pro „zpravodajské hodnoty“), které strukturují tento proces. Primární zpravodajské hodnoty se orientují na události a příběhy, které jsou mimo běžnost a každodennost a které porušují naše „běžné“ očekávání týkající se společenského života.

„Pokud nemůže být svět prezentován jako změť náhodných a chaotických událostí, pak musí být identifikovány a přiděleny k sociálnímu kontext (umístit je uvnitř rámu významů, které publikum zná). Tento proces identifikace a kontextualizace je jedním z nejdůležitějších, jehož prostřednictvím média dávají událostem významy. Událost tedy dává smysl, pokud může být umístěna v rozmezí známé sociální a kulturní identifikace.“ (Thompson 1998: 56)

Nejen že se hromadné sdělovací prostředky snaží oslovit svoje posluchače (čtenáře) jako jednotný, přirozený subjekt, dokonce ale zejména noviny mají tendenci konstruovat *„ideální publikum národní rodinné jednotky pomocí obklopením diváků šílenstvím, zločinem a zvráceností“.* (Thompson 1998: 74)

4 Morální panika v českých médiích?

4.1 Prasečí chřipka a kritéria výběru témat

Tato kapitola se zabývá konceptem morální paniky v českých médiích. Hlavním zdrojem pro práci je studie ze svazku revue Kultura–médiá–komunikace s názvem *Prasečí chřipka jako příklad panické pseudoudálosti* Renáty Sedlákové (Sedláková 2009).

Studie se týká nové mutace viru chřipky, který se v dubnu roku 2009 rozšířil z Mexika do řady světových zemí. Autorka si pokládá otázku, zda jde o reálnou hrozbu pro svět nebo jen o mediální konstrukt a pseudoudálost. Reprezentace prasečí chřipky je nahlížena přes Cohenovu teorii morální paniky a pojetí pseudoudálosti podle Boorstina.

„Mediální realita je považována za obraz světa, který vznikl na základě kritérií označovaných jako hodnota zprávy, které byly přisouzeny událostem novináři při jejich práci. Zpravodajství není obrazem události, ale procesem selekce a interpretace, ve kterém je připisován význam.“ (Sedláková 2009: 232)

Norští vědečtí pracovníci Johan Galtung a Marie Rugeová přišli s hypotézou kritérií výběru zpráv, což znamená, že událost má větší pravděpodobnost stát se zprávou, vyhovuje-li jistým formálním, organizačním, kulturním a ideologickým kritériím. Na tomto konceptu poté postavili dvanáct (množství kritérií se u jednotlivých autorů liší) kritérií⁵⁴, která ovlivňují zprávy. Událost má tedy tím větší pravděpodobnost stát

⁵⁴ Obecná kritéria zpravodajské hodnoty tvoří: **frekvence** (též výskyt, časový interval potřebný k dostatečnému rozvinutí události), **blízkost** (události, které se odehrály v prostředí kulturně a sociálně blízkém médiu a příjemcům sdělení), **jasnost** (události, které jsou samy o sobě jasné), **jednoduchost** (události jednoduché, které lze snadno osvětlit), **smysluplnost** (kritérium pochopitelnosti události pro určité publikum), **novost** (čerstvé události jsou ceněny více než starší), **průběžnost** (též kontinuita, preferování události, která se již jednou stala předmětem zájmu médií), **možnost dalšího vývoje** (události, které se budou v budoucnu ještě dále vyvíjet), **vztah k elitním národům či státům a vztah k elitním osobám či celebritám** (události, e kterých jmenovaní figurují, mají velkou zpravodajskou hodnotu), **personalizace** (události, které lze podat jako jednání konkrétních osob, aktérů děje), **negativita** (události s nepříjemnými či tragickými důsledky mají větší naději na zpracování), **souznění** (událost by měla splňovat očekávání publika), **překvapení** (čím neočekávanější se jeví událost, tím spíš se stane zprávou), **předvídatelnost**

se mediálním sdělením, čím více těchto charakteristik splňuje. Je však nutné si uvědomit, že jedním z nejdůležitějších faktorů je aktuálnost i přesto, že vznik zprávy závisí na řadě faktorů (je nejdůležitějším výběrovým kritériem).

4.2 Medializace prasečí chřipky v českých denících

Začátek medializace prasečí chřipky proběhl v České republice v sobotu 25. dubna. Hrozba světové pandemie a vysoká úmrtnost na onemocnění patřilo v týdnu od 27. dubna k nejvíce pokrývanému tématu a české celoplošné deníky⁵⁵ umísťovaly téma do pozice hlavních článků dne. „*Přestože v různých zemích postupně začínají umírat první oběti, už počátkem dalšího týdne začíná být zřejmé, že situace není tak vážná, jak bylo zprvu avizováno.*“ To je dokázáno tím, že sdělení o nebezpečí hrozby prasečí chřipky už nebyla řazena na titulní stranu, ale objevovala se buď uvnitř, nebo vůbec. (Sedláková 2009: 245)

Co se týče dalšího vývoje informování o onemocnění v českých médiích, šlo spíše o klesající trend, což dokazuje nestálost morální paniky, která byla zprvu médií vyvolána. Na titulní stranu deníků se zpráva o onemocnění, šířící se nákaze a úmrtí dostala v průběhu následujících měsíců už jen několikrát. „*Když byl o měsíc později (25. května) potvrzen první výskyt onemocnění v České republice, dostal se článek na titulní stránku*⁵⁶. *[...] Vyhlášení pandemie a šestého (nejvyššího) stupně nebezpečí Světovou zdravotnickou organizací 11. června bylo následující den publikováno na titulní stránce*⁵⁷. *[...] V červenci se ještě prasečí chřipka ocitla na titulní stránce*⁵⁸.“ (Sedláková 2009: 245) Další pozornost si prasečí chřipka vyžádala až na podzim, kdy byla Evropa zasažena druhou vlnou epidemie a kdy byl v ČR potvrzen první případ úmrtí na toto onemocnění. Později se téma opět objevilo na prvních stranách ve spojitosti s očkováním⁵⁹. (Sedláková 2009: 246)

(médiá mohou umístit svého zpravodaje ve správný okamžik na správné místo) a *variace* (domácí zpravodajství obohaceno zahraničními událostmi jako variacemi na dané téma).

⁵⁵ Lidové noviny, Mladá fronta Dnes a Právo

⁵⁶ Mladá fronta Dnes

⁵⁷ Mladá fronta Dnes a Právo

⁵⁸ Lidové noviny, Mladá fronta Dnes a Právo

⁵⁹ Problematické bylo zejména zpoždění dodávky vakcín do ČR a následný malý zájem o vakcinaci proti prasečí chřipce.

4.3 Hlavní rysy

„*Samotní politici a novináři už v létě označili situaci za vyvolání paniky [...].*“ Otázkou zůstává, zda lze na tento jev aplikovat Cohenův koncept morální paniky nebo zda jde spíše o pseudoudálost. (Sedláková 2009: 247)

Jak uvádí Sedláková, prezentace tématu nové mutace chřipky v médiích vykazovala řadu rysů, které Cohen popsal ve svém konceptu. „*Událost byla definována jako katastrofa a situace definována jako riziková a krizová.*“ (Sedláková 2009: 248-249) I přes to se reprezentace prasečí chřipky neudržela v médiích po dlouhou dobu.⁶⁰ Dalším rysem morální paniky je vyvolávání strachu, čemuž média zřetelně napomohla prostřednictvím jazykové stránky sdělení⁶¹, zejména však citově zabarvenými vyjádřeními, která měla vyvolat nejistou, problematickou a rozpačitou náladu ve společnosti. „*Při medializaci bylo typické používání příznakových jazykových vyjádření (globální pandemie), která mají alarmující potenciál, používání metafor (vraždicí epidemie) a příznakových označení vyvolávajících emoce (smrtící virus napadá lidi).*“ (Sedláková 2009: 250)

Zvýšení pozornosti médií o nový virus chřipky vedl ke vzbuzení obav obyvatel, zejména co se týká šíření viru po světě. Jak jsme mohli vidět, morální paniky mohou být utvořeny kolem onemocnění – AIDS (které na rozdíl od prasečí chřipky bylo konstrukcí morální paniky a ke kterému byly přidruženy moralistické významy). Oběti tohoto onemocnění byly „ocejchovány“ jako vyvrhelové a sociální devianti. Novinové články se spíše než o možnostech změn chování, které by mohly mít za následek omezení šíření infekce, věnovaly úmrtím. Existovala tu tendence rozlišování „vinných“ a „nevinných obětí“. Jak už to při morálních panikách bývá, intenzivní zájem byl věnován „vinným“ obětem onemocnění (prostitutky, homosexuálové...), jejichž smrt byla v médiích prezentována negativněji než úmrtí nakažených například krevní transfuzí. Šlo zejména o to, že nemoc měli „*jako důsledek nedovolených nebo morálně nepřijatelných praktik*“,

⁶⁰ Časová omezenost a přechodnost morálních panik.

⁶¹ „... je třeba zohlednit, že jazyk současného českého zpravodajství ani v jiných případech není neutrální a používá emocionálně zabarvených obrátů je obvyklé i u jiných témat. Nelze tedy posuzovat medializaci prasečí chřipky pouze na základě zvolených formulací, které odpovídají stylu infotainmentu...“ (Sedláková 2009: 251)

takže jejich smrt pro ně byla vhodným trestem za nemorální chování. (Thompson 1998: 70)

Konceptu dále odpovídá i zveřejňování předpovědí týkajících se budoucího, předpokládaného vývoje události. „*Zpětně je zřejmé, že se žádný z navrhovaných scénářů neodehrál a všechny odhadované dopady byly spekulativní a zveličené.*“ Podobně s ním souvisí i výzva na zahájení nových ochranných postupů, mezi které patří respirační roušky nebo uzavření hranic a v neposlední řadě i snaha o rychlý vznik očkovacích vakcín. (Sedláková 2009: 251)

Morální panice však neodpovídají jen postupy médií, ale také veřejnosti, která popírala ohlašovaný příchod hrozby.

Výše jsme vyjmenovali, čím odpovídala medializace prasečí chřipky konceptu morální paniky. Nyní se podívejme, čím se od něj odklonila, respektive v čem tkví zásadní rozpor s Cohenovou teorií. Ten spočívá v nepřítomnosti takzvaného „folk devil“⁶² (nebezpečný pachatel, původce jevu). „*Přestože se nabízelo dokonce několik různých původců, kteří takto mohli být označeni, ani jeden se v české mediální reprezentaci neprosadil. [...] Neobjevil se ani argument, že rozšíření viru je trestem civilizace za morální poklesky či zhýralost společnosti, jak tomu bylo v historii při morových nákazách.*“ To je dalším bodem odklonu od Cohenova konceptu. (Sedláková 2009: 252-253)

4.4 Morální panika vs. pseudoudálost

Pseudoudálost je termín, který do studia masových médií na počátku 60. let zavedl americký spisovatel a historik Daniel Joseph Boorstin v knize *The image*. Pseudoudálost je zde definována jako „*událost, která je iniciována pro média a bez jejich existence by se nestala*“.

Pseudoudálost je ve Slovníku mediální komunikace (Reifová 2004: 197) definována jako „*umělá událost, která je zinscenovaná, zrežírovaná a připravená speciálně pro média*“.

⁶² „Folk devil“ je definován jako „vhodný nepřítel“, činitel zodpovědný za ohrožující nebo škodlivé chování nebo podmínky. (Cohen 2002: 41)

Podle Boorstina (Sedláková 2009: 235) je pseudoudálost „*událost nebo činnost, jejíž vznik byl zinscenován [...] čistě s cílem propagace*“.

Pseudoudálost se vyznačuje tím, že je vytvořena za účelem medializace⁶³ (primárním cílem není informování, nýbrž zveřejnění), není spontánní (byla naplánovaná za účelem přilákat příjemce), je ambivalentní ve vztahu k realitě (nemá jednoznačný vztah k realitě) a často se stává sebenaplnujícím se proroctvím (každý jedinec je ve své podstatě ovlivněn společností, ve které žije, tato společnost v něm zanechává předsudky vůči odlišným jedincům, odlišným skupinám lidí s odlišnými názory a odlišným rasovým či etnickým skupinám; všichni, kdo „nejsou jako my“, se tudíž něčím odlišují a společnost nám na ně vstúpila názor a my si ani mnohdy neuvědomujeme, že tento názor ve skutečnosti není náš, že je převzatý)⁶⁴. Tyto čtyři body jsou ještě doplněny o množství pseudoudálostí v současnosti (vyskytuje se jich stále více a „*zaplavují naše vědomí*“) a smazání rozdílu mezi vysílačem a příjemcem („*smazává oddělení tvůrce a příjemce a umožňuje jim, aby byli přítomni inscenaci a následně ji i konzumovali*“). (Reifová 2004: 197; Sedláková 2004: 235-236, cit. Boorstin 1997)

Důležitý je vztah skutečnosti a pseudoudálosti. Pseudoudálosti jsou inscenovány za účelem co největší atraktivity a zajímavosti pro diváky, čímž předčí a vytlačí do pozadí aktuální dění z obecného povědomí. (Sedláková 2009: 236)

Jak zmiňuje Sedláková, od Boorstinovy myšlenky týkající se vytváření pseudoudálostí jsou odvislé pozdější koncepty. Ať už se jedná o informování podle předem stanoveného očekávání průběhu nějaké události, která média používají, tak i „*tendence inscenovat skutečnost do takové podoby, která bude co nejsnáze mediálně uchopitelná*“ (Sedláková 2009: 237-238)

⁶³ Pseudoudálost nemůže bez médií existovat, vzniká až v okamžiku medializace.

⁶⁴ Propojení s Thomasovým teorémem, který se „*v 70. letech radikalizoval do podoby teorie sociální konstrukce reality,*“ a který tvrdí, že „*jestliže lidé definují situace jako reálné, jsou tyto situace reálné ve svých důsledcích*“ (Reifová 2004: 262). To znamená, že ke konstruované realitě se jedinci dané společnosti chovají jako k platné. Podstatný tedy není objektivní stav věcí, nýbrž to, jak jej lidé interpretují a vnímají.

4.5 Shrnutí

„Různé nemoci mají tendenci vyvolávat paniku, neboť jsou specifickou formou závažného rizika, ale zpravidla se nejedná o paniku morální.“ (Sedláková 2009: 253, cit. Cohen 2002: 26)

„Při morální panice dochází nejen k vymezení deviantních forem jednání, ale zároveň k definování toho, co je ve společnosti žádoucí, a tak ke stvrzování statu quo. V tomto směru tedy medializace prasečí chřipky v českých médiích teorii morální paniky nenaplnila.“ (Sedláková 2009: 256)

Toto tvrzení a výše zmíněné odlišnosti od Cohenovy teorie jsou důkazem, že reprezentace prasečí chřipky v českých médiích nebyla vytvořením morální paniky.

5 Závěr

Tato bakalářská práce se věnovala tématu morální paniky ve světovém i domácím kontextu. Hlavní důraz byl přitom kladen nejen na definování a historii konceptu morální paniky, ale zejména na jeho užití a také na zrod morální paniky v různých vrstvách společnosti a propojenost konceptu se základními pojmy z lidské kultury, z jednotlivých odvětví lidské společnosti.

Jak jsme ukázali v úvodu práce, morální panika a její koncept je založen konstruktivistickým paradigmatu, lépe řečeno na kontextuálním konstruktivismu. Jak jsme viděli, veřejnost může být rozvířena v důsledku snah morálních podnikatelů nebo křižáků, jejichž snahy něco učinit, jsou subjektivní, protože jak nás odkazuje Goode a Ben-Yehuda (2009: 156), tak „*v první řadě není žádná taková věc jako objektivita*“. Vycházeli jsme tedy z přesvědčení, že realita je ve své podstatě symbolická a je výsledkem sociální konstrukce jedinců. Představy lidí o realitě se nezakládají na realitě jako takové, ale na faktech, které se o ní dozvěděli.

Význam této práce spočívá v tom, že v sobě shrnula nám dostupné a relevantní zdroje, čímž vytvořila komplexní rešeršní práci a náhled na danou problematiku. Konstrukce morální paniky je koncept v České republice ne příliš rozšířený, svůj význam si vydobyl zejména v zahraničí (Velká Británie), i přesto je však důležitou součástí nejen mediálních studií.

Práce bude v následujícím magisterském studiu rozvinuta v rámci diplomové práce o obsahovou analýzu, kterou zaměříme na konstrukci morální paniky v českých médiích. Jako vhodný příklad morální paniky v současné době je případ zmizení a zabití Aničky Janatkové, jejíž případ byl bohatě medializován. Zde by se dalo zkoumat, zda došlo či nedošlo ke konstruování morální paniky. Jelikož je však před námi ještě dlouhá cesta, jistě se v budoucích letech najde v médiích více podobných případů, na které budeme možné aplikovat Cohenovu teorii o morální panice.

Použitá literatura a internetové zdroje

BARKER, Ch.: *Slovník kulturních studií*, Praha: Portál, 2006, str. 123-124

BERGER, P.L., LUCKMANN, T.: *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.

COHEN, S.: *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. London: Routledge, 2002.

GOODE, E., BEN-YEHUDA, N.: *Moral panics: The Social Construction of Deviance*, Wiley-Blackwell, 2009.

LEMMINGS, D., WALKER, C.: *Moral Panics, the Media and the Law in Early Modern England*, Palgrave Macmillan, 2009.

MCNAIR, B.: *Sociologie žurnalistiky*, Praha: Portál, 2004, str. 54-60.

O'SULLIVAN, T.: *Key Concepts in Communication and Cultural Studies: Studies in Culture and Communication*, London: Routledge, 1994, str. 186-187.

REIFOVÁ, I.: *Slovník mediální komunikace*, Praha: Portál, 2004.

SEDLÁKOVÁ, R. *Prasečí chřipka jako příklad panické pseudoudálosti*, *Kultura–médiá –komunikace*, 2009, 2. ročník, str. 229-256.

ŠVEŘEPA, M.: *Sociální práce a média*, *Sociální práce*, č. 4, 2005, str. 115. Dostupný na <http://www.socialniprace.cz/soubory/2005-4-090221133531.pdf>.

THOMPSON, K.: *Moral Panics*, London: Routledge, 1998.

TRAMPOTA, T.: *Metody výzkumu médií*, Praha: Portál, 2010, str. 239-244.

VOLEK, J.: *Konstrukce morální paniky a sociální exkluze*, *Sborník prací Fakulty sociální studií Brněnské univerzity, Sociální studia* 5, 2000.